

pozashkilliya-ta-mehanizmiv-yih-realizaciyi-uryad-pidtrimav-zakonoproekt (дата звернення 14.06.2021 р.)

7. Порівняльна таблиця до проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». URL:<http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=56120&pf35401=353060>.

**УДК 738.3:75.058(477.53)**

**Олена Островна,**

*заступник з навчально-методичної роботи  
ДСХШ I-III ступенів «Колегіум мистецтв у Опішні»  
імені В. Кричевського смт. Опішня (Полтавська область)*

## **ОПІШНЕНСЬКА МАЛЬОВКА ЯК УНІКАЛЬНЕ ЯВИЩЕ УКРАЇНСЬКОГО ГОНЧАРСТВА**

*Опішненська кераміка стала своєрідним етнічним символом української культури ХХ століття. У статті окреслено характерні риси опішненської мальовки, проаналізовано техніку її нанесення. Основну увагу присвячено питанню її унікальності та своєрідності, яка відрізняє вироби Опішного з-поміж багатьох відомих гончарних осередків України.*

**Ключові слова:** гончарство, мальовка, фляндрівка, орнамент.

Гончарство – одне з найсамобутніших явищ цивілізації. На кожному історичному етапі свого існування специфічними прийомами зафіксовано численні вияви функціонування народної культури, в тому числі характер виробничих сил і суспільних відносин, особливості господарської діяльності, світоглядні уявлення етносів. Народне мистецтво – невід’ємна частина народної національної культури. Воно є праматір’ю професійного мистецтва і служить невичерпним джерелом натхнення для митців усіх його видів. Кераміка – один з найбільш розвинутих та популярних видів декоративно-ужиткового мистецтва в Україні. Розвиток її саме як художнього явища має тисячолітню передісторію та давню національну традицію.

Кожний район керамічного промислу має свої локальні художні особливості, що залежать від природних властивостей місцевої глини, технологічного рівня виробництва та місцевих традицій. Майже кожен осередок представлений талановитими майстрами-гончарями з яскравою творчою індивідуальністю.

Як зазначав І. Зарецький, «Перше місце з усіх перелічених пунктів належить в усіх відношеннях містечку Опішному з Міськими

млинами; це сучасний Коринф і Афіни малоруської народної кераміки, метрополія гончарного виробництва для всієї губернії, або, за влучним висловом самих гончарів, – «столиця» гончарства. Опішному гончарі всієї губернії заздять і прагнуть наслідувати все опішненське в гончарстві».

Опішне – наймогутніший і найславетніший центр культурної самобутності українців, загально визнана столиця українського гончарства. «Ся опішнянська колонія гончарів, – констатував 1911 року відомий український технолог-кераміст, уродженець Коломиї Осип Білоскурський, – своїми красивими виробами, мусить звернути на себе увагу кожного. Но рівночасно насувається на думку: чому у нас на Україні, так російській як і австрійській, є тільки одна така колонія, котра може заімпонувати навіть західним народам?».

Один із перших гончарство Полтавщини кінця ХІХ – початку ХХ століття описав видатний етнограф, археолог Іван Зарецький. У його праці «Гончарный промысел в Полтавской губернии» детально розкрито особливості технологічного процесу гончарства, домашнього побуту, професійних звичаїв гончарів. У 1930 році Яків Риженко опублікував статтю про народні форми гончарних виробів Полтавщини, їх побутове застосування. Деякі етнографічні моменти побутування гончарних виробів відзначені в дослідженнях Ю. П. Лашука. У 1993 році вийшла у світ праця Олеса Пошивайла «Етнографія українського гончарства. Лівобережна Україна», яка, на сьогодні, по праву вважається, енциклопедією гончарства Лівобережної України. У ній автор комплексно висвітлює міфологічні аспекти українського гончарства, професійну обрядовість та домашній побут гончарів.

Надзвичайно важливим для опішненської кераміки є декорування виробів. Такі його різновиди як гравірування та описка, здійснювались гончарями безпосередньо на гончарному крузі по вологому черепку.

«Мальовка – процес орнаментування фарбами сформованих глиняних виробів; загальна назва всіх виробів оздоблених підполивним розписом». Декорування посуду проводиться з метою надання йому привабливості.

В Опішному в ХХ столітті переважали два види декорування виробів: розпис ангобами (контурний розпис, рослинний орнамент, фляндрівка) та наліпний декор (для іншого виду посуду). Майстри використовували природні барвники для мальовки посуду, зокрема голубувато-попелясту, найбільш вогнетривку глину, яка після випалювання набувала білого кольору – «побіл» та «глейок» – фарбу червоного кольору. Місцеві гончарі ХХ століття використовували

такий матеріал, як «описку – маленькі грудочки болотної руди, які гончарі знаходили на берегах річок; з них виготовляли чорну фарбу». Дослідили, що «окрайка – оздоблення природними фарбами вінець неполив'яного посуду». Особливості керамічного орнаменту впливають з техніки його нанесення, яка полягає в тому, що на виріб, який обертається, наноситься фарба спеціальними інструментами: ріжок, спринцівка, квач, накіска, паличка, пензлик, перо. «Квачем називали дерев'яну паличку, до якої прикріплювали пучок кінського волосся». «Накіска – це маленька трубочка з курячого чи гусячого пера або просто з соломинки, яка вставляється в ріжок чи спринцівку. Через неї витікає фарба під час розпису глиняного посуду». Більш зручним був пензлик. Його ще називали щіточкою зі щетини, яку майстер перев'язував ниточкою. Пензлик малювальниця використовувала для писання плямочок, коротеньких мазочків, тощо. Щоб написати вузькі лінії, використовували перо, яке виготовлялося з 3–4 курячих пір'їн. Ріжок (про який уже згадувалося раніше) використовувався як інструмент для орнаментування посуду. Він виготовлявся з коров'ячого рога, обрізаного зверху й знизу, зі вставленою у вузький кінець накіскою. На початку ХХ століття спринцівка витіснила ріжок. Нею робили контур на виробі. Це гумова, медична спринцівка, наповнена фарбою, зі вставленою в отвір накіскою із соломинки або курячого пера.

Традиційний опішненський посуд має багатий орнамент, здебільшого рослинний: квіти, грона, колоски, гілки у вигляді букетів та віночків. Характерними рисами є світло-жовтий колір візерунка, виконаний природним кольором глини на червоно-коричневому, білому або зеленому фоні. Колір візерунка посилюють контрастами блакитного, темно-коричневого, яскраво-зеленого, синього або чорного і поливають прозорою поливою.

Для розпису мисок застосовують оригінальну техніку – «фляндрівку» (нанесення кольорів на черепок з подальшим їх розтягуванням спеціальним дротяним гачком). Виріб занурюють у червону глину, ставлять на гончарний круг і починають розписувати. Лінії «розтягують» мідним гачком. Фарба тонкими лініями входить одна в одну, створюючи візерунки. Ця техніка потребує швидкості, уважності, виправлення тут неможливі.

Майстри використовували також і простий орнамент – це горизонтальні та хвилясті лінії упоперек виробу.

Для традиційного опішненського розпису використовували орнаментальні елементи, які мали свої традиційні назви: «опускання» – концентричні вузькі стрічки, «кривульки» – концентричні хвилясті стрічки, «зірочки» – шестипелюсткові розетки, «фіалочка», «виноград», «хміль», «волові очі» – невеличкі кружечки з краплею посередині, «сосонка» – пряма гілочка з кількома боковими

відгалуженнями, «решітка», «клинці», «лапки», «хвильки», «колоски», «волошки», «різаний листочок», «ягідка», «сонях», «завитки», «крапочки». Хвилясті лінії – символ оди, зубчасті лінії – символ зерна. Однією з найважливіших функцій орнаменту було привернення уваги добродійних сил і захист від злих. Недарма ж слово «орнамент» означає своєрідну графічну систему, оберіг, яка захищала вміст посуду від «злого ока», хоча з часом значення орнаменту набуло іншого змісту, суто естетичного.

Науковець І. Є. Намакштанська відзначала: «У формі опішненського посуду та орнаменті проглядаються традиції старокняжої доби і вплив інших видів народного мистецтва, зокрема вишивки і тканина». Слід наголосити, що теракотовий (випалений лише один раз) виріб ніколи не оздоблювалися орнаментами.

Світло-жовтий колір візерунка (рослинний або зооморфний орнамент), виконаний природним кольором глини, на червоно-коричневому, білому або зеленому фоні, посилений контрастами голубого, темно-коричневого, яскраво-зеленого, синього або чорного і политий прозорою поливою – ось та своєрідність, яка відрізняє вироби Опішного з-поміж багатьох відомих гончарних осередків України.

### **Список використаних джерел та літератури**

1. Єпіхіна Д. В. Народна кераміка Опішні як джерело розвитку українського дизайну // Проблеми розвитку міського середовища: Науково-технічний збірник. – К.: НАУ. – 2013р. – 59 с.
2. Качкан В. Жива глина: мандрівка в минуле та сьогоденне Опішного. Опішне – Українське Народознавство. – 1994. – С. 11–47.
3. Пошивайло Олесь. Ілюстрований словник народної гончарної термінології Лівобережної України: Гетьманщина. – Опішне: Українське Народознавство, 1993. – 280 с.
4. Намакштанська І. Є. Опішня – центр українського гончарства // Искусство и культура. – Меркурій. – 2001. – №10. – 53 с.
5. Титаренко В. П. Традиційні народні ремесла Полтавщини. – Навчальний посібник. – Полтава: Верстка, 2003. – 311с.
6. Щербань А. Л. Хрестоподібні знаки на традиційній кераміці Лівобережної України: історія й семантика / А. Л. Щербань // Культура України – Харків: ХДАК, 2014. – 90 с.